

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

רות בורר

פרשת "ראה"

פרשת "ראה" פותחת את קובץ החוקים של ספר דברים המתחיל בפרק י"א:26 ומסתיים בסוף פרק כ', והוא כולל את הפרשות: ראה, שופטים, כי-תבוא וניצבים.

זהו קובץ חוקים מובחן היטב, בעל מבנה ברור של פתיחה וסיום המכונה "החוקים והמשפטים". ובמילים אלו פותח הקובץ וגם מסיים בהן.

והנה הפתיחה (יא:26):

"ראה אנוכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה... ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל... ונשמרתם לעשות את כל החוקים והמשפטים אשר נותן לפניכם היום"; אלה החוקים והמשפטים אשר תשמורון"....

אנחנו נשים לב בהמשך דברינו להר גריזים והר עיבל הנמצאים סביב שכם, העיר המקודשת לאברהם, והם מוזכרים בתחילת הקובץ וגם בסיומו.

והנה הסיום כו':16:

"היום הזה ה' אלוהיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים, ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך..."

אחרי החתימה הזאת בא נוסח מתוקן של כריתת ברית בין ה' וישראל (כו':17-19) במילים:

"את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה... ולתתך עליון"...

וישנם עוד כמה נספחים:

בפרק כז' – אישור כריתת הברית ע"י הקמת אבנים בהר עיבל ובניית מזבח שם, הקרבת קורבנות וכתובת החוק על האבנים. ובפרק כח' – (1-68)

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

באים הברכה והקללה אשר מסיימים את הקובץ המשפטי במקרא, כמו
במזרח העתיק, כגון בחוקי חמורבי במסופוטמיה.

שאר החוקים בתורה אינם מאורגנים בקבצים כה ברורים כמו בספר דברים,
אלא נמצאים בתפזורת בספרים שמות, ויקרא, ובמדבר, ואין להם פתיחה וסיום
כמו בספר דברים, וגם מצורפים אליהם סיפורים על ביצוע החוק כגון: מצוות
בניית המשכן בשמות לה' המופיעה אחרי "ספר הברית הקטן" (שמות ל"ד: 16-
11) – שהוא אחד מקבצי החוקים שבספר.
קבצי חוקים אחרים הם: "ספר הברית הגדול" הפותח את פרשת "משפטים"
(שמות כ': 22 – כד': 11) ו"ספר כהנים" הנמצא בעיקרו בספר ויקרא.

זיהויים של 3-4 קבצים משפטיים שונים בספרות התורה מסביר כיצד נתהוו
בתורה הסתירות ההלכתיות. כי הקבצים השונים מהווים גיבושים שונים של
המשפט הישראלי בתקופת המקרא. ומשום שהמשפט הזה נשתנה ממקום
למקום ומדור לדור, הרי שהחוקים בקובץ אחד אינם מתאימים לחוקי קובץ אחר.

מה הם המאפיינים המיוחדים לקובץ חוקי ס"ד?

לדעתו של קויפמן ס"ד הוא המקור הראשון שנתגבש בספר תורה רציף,
כשקובץ החוקים שבו – מהווה חלק אינטגרלי מנאומו הגדול של משה הפותח
בד': 44 ומסיים בפרק כו': 19.

הערה: (פרשת "האזינו" ו"זאת הברכה" וסיום הספר – אינם מהווים אחדות
אחת עם שאר הספר, אלו הן פרשיות עתיקות מאד שנוספו לספר בצורתן
הסופית).

מבחינה סגנונית:

ס"ד מובהק בלשונו ובביטויים המיוחדים לו, והנה כמה דוגמאות:
"ה' אלוהיך – ביטוי אופייני החוזר כ-300 פעם בספר. הצרוף הזה מביע את
הזיקה הישרה, ללא מתווכים (הכוהנים) בין ה' לעמו, וגם לעיתים בין ה' וכל
אחד מישראל.

"ה' אוהב את ישראל והאבות" – רעיון המנמק את בחירת ישראל, והוא
משותף לס"ד ולספר הושע.

"הארץ הטובה אשר ה' נותן לכם" – הכוונה לחסדו של ה' לעמו – מתן הארץ
לנחלה.

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

"לשמור ולעשות" – צמד הפעלים האלה מביע דרישה לשמירה קפדנית על מצוות ה'. ועוד...

לספר דברים אופיינית צורת הנאום המטיף ומשדל, תוך הסתמכות על המופת ההיסטורי בעבר והבטחת הגמול בעתיד. הספר גם כן מהווה אחת התעודות העקביות ביותר מבחינה רעיונית.

והמסקנה:

רוב רובו של ספר דברים הקאנוני (אך לא כולו) הוא יצירה של אסכולת סופרים אחת הקרויה – דויטרונומיסטית, או בעברית – המשנה תורתית.

מתי נתחבר הספר ומהם הקווים הרעיוניים המעידים על זמן התחברותו?

לדעת רוב החוקרים קדמו לספר דברים – הסיפור היהויסטי (J = ס"י) שנתחבר במאה ה-9 לפנ"ה.

במאה ה-8 – נתחבר הסיפור האלוהיסטי (E = ס"א).

במאה ה-7 – נתחבר ספר דברים (D = ס"ד).

ובמאה ה-6 – נתחבר ספר כהנים (P = ס"כ).

(פרטים אצל קאסוטו על תורת התעודות).

נעמוד עתה על התופעה הבולטת ביותר בספר דברים שעל פיה ניתן לתארך את זמן חיבורו, ולפיו – את זמן חיבורם של שאר ספרי החוקים והוא עניין – **ייחוד הפולחן**. החל מפרשת ראה, שבה מתחיל קובץ החוקים שבספר, חוזרת שוב ושוב הדרישה לעבוד את ה' – **"במקום אשר יבחר"**. וזאת כדברי הפסוק בראש הפרשה (יב': 5).

"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו

שם, לשכנו תדרושו ובאת שמה. והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם

ואת מעשרותיכם.... ואכלתם שם לפני ה' אלוהיכם...."

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

ספר דברים הוא הספר היחיד מבין ספרי התורה המצווה על ייחוד הפולחן, כלומר, ביעור כל מקומות הפולחן האחרים בארץ. בכל הספרים האחרים אין שום תודעה של חטא, או אשמה, על כך שאין מבצעים חוק זה. גדעון ואליהו מקימים מזבחות וזבחים ואין במקרא לא גנאי למעשיהם ולא צידוק למעשיהם. האבות זבחים ומקדשים מקומות כמו שכם ע"י אברהם, ובית אל ע"י יעקב, ומקומות עבודת ה' המרוכזים מתבצעים בגלגל, בשילה, בגבעון ועוד. כלומר, עד למאה השביעית, לא ידעו בישראל שריבוי מקומות פולחן הוא חטא, ספר דברים לא היה ידוע ולא היה קיים.

חוק ייחוד הפולחן התבצע בכל תולדות ישראל רק פעמיים ותאורו נמצא בספר מלכים בימי **חזקיהו המלך** (698-727) ובימי יאשיהו (609-639). אחרי חורבן ממלכת הצפון בידי אשור ב – 720 לפנה"ס, מחזיר חזקיהו לירושלים את מקומה כעיר הבירה האחת של עם ישראל. הוא עורך רפורמה פולחנית מקיפה לטיהור הפולחן מיסודות אליליים (מלכים ב' יח': 3-4):

"הוא הסיר את הבמות ושיבר את המצבות וכת את האשרה וכיתת נחש הנחושת..."

הוא חיסל מנהגי-פולחן עתיקי יומין שהיו מקובלים ביהודה, עקר את עבודת הבמות, וקבע את בית המקדש בירושלים כמקום היחיד לעבודת ה'. ציטוט: (דברי הימים ב' לב': 12) "הלוא הוא חזקיהו הסיר במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לאמור – לפני מזבח אחד תשתחוו ולו תקטרו".

מטרתו של חזקיהו היתה להגביר את הזיקה של העם ביהודה אל בית דוד ולחזק את הישות המרכזית בירושלים. והיו לרפורמה שלו מגמות עוד יותר מקיפות – לקשר את שארית הפליטה שנשארו בתחומי ישראל אל ירושלים והמקדש במטרה של איחוד מדיני – לאומי של כל ארץ ישראל. ולכן שלח אליהם אגרות והזמינם לבוא לבית ה' בירושלים לעשות פסח לה'.

זו היתה תנועה **דתית-לאומית ומפעל ארצי-מדיני** שהביא להתעוררות תרבותית-ספרותית ויתכן שבתקופה זו נתחבר **ספר דברים**.

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

לכאן מתאימים גם נבואות מיכה וישעיהו שחיו באותו דור כדברי ישעיהו: **"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"**.

ברוח זו גם מרד חזקיהו באשור (מלכים ב' יח': 7), כדי לחדש את עצמאותה המדינית של יהודה.

אך הרפורמה של חזקיהו לא החזיקה מעמד, היו מסעות עונשין של **סנחריב (701) והכנעת יהודה תחת שלטון אשור**.

תהילים קכ"ב

"עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים כעיר שחוברה לה יחדיו"

בימי בנו ונכדו של חזקיהו – מנשה ואמון, שוב באה תקופת שפל והשתעבדות לאשור ולפולחניה.

כנראה שהתנהל בארץ מאבק פנימי מלווה בניגודים פוליטיים ושפיכות דמים בין מצדדי הרפורמה של חזקיהו ומצדדי עבודת האלוהיות של כובשי הארץ.

יאשיהו – נינו של חזקיהו (609-639), ממשיך ברפורמה של חזקיהו. התחזקותו התאפשרה בגלל שינויים מדיניים שחלו באיזור – התפוררות האמפריה של אשור ועליית כוחות חדשים – בבל ומצריים.

תקופת המעבר נוצלה ע"י יאשיהו לכינון ממלכה עצמאית, להרחבת הגבולות ולעריכת רפורמה מקיפה לטיהור הפולחן מעבודת אלילים ולריכוזו במקדש בירושלים.

הוא הרס את הבמות בירושלים ובערי השדה, וערך את הרפורמה בצורה שיטתית. ניתץ את הבמות ברחבי ממלכת ישראל – בבית אל ובשומרון והביא את כהני הבמות לירושלים.

(מלכים ב' כב' 8): ספרי מלכים ודברי הימים מדגישים את חשיבות **מציאתו של ספר התורה** שנמצא במקדש ע"י חלקיהו הכהן, ושעל פיו עורך יאשיהו את הרפורמה של ריכוז הפולחן.

רוב החוקרים חושבים שספר תורה זה הוא **ספר דברים** בנוסח קדום יותר מזה המצוי היום, כי רק בו נאסרה עבודת הבמות ומזכר ריכוז הפולחן. גולת הכותרת של הרפורמה היתה כריתת הברית בין העם לאלהים ברוח ספר התורה. אח"כ יאשיהו מזמין את כל העם לחוג את חג הפסח ברוב פאר בירושלים הבירה:

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל
"ולא נעשה פסח כמוהו בכל ישראל" (דברי הימים ב' לד' 29-32).

יאשיהו שינה את אופיו של הפסח העתיק מחג ביתי שבו העלו זבח בית-לחג
לאומי שפולחנו בירושלים. זה היה ביטוי להתעוררות לאומית ביהודה בימי
יאשיהו. השגי הרפורמה של יאשיהו היו שלב מכריע בקביעת מרכזיותה של
ירושלים באמונת ישראל.

ונשאת השאלה:

מדוע לא מוזכר שם ירושלים בכל ספר דברים?

הלא אפשר לפרש שספר דברים בקבעו "המקום אשר יבחר" אינו מתכוון דוקא
למקום אחד ויחיד או לירושלים, אלא לכל מקום שבו יורה ה' מפעם לפעם
להקים לו פולחן?

לדעת פרופ' רופא – הביטוי "במקום אשר יבחר" אמנם סובל פירוש שהכוונה
למקומות שונים, בכל זאת, חוק זה מחייב את ספר דברים לחוקק כמה תקנות
נוספות שאותן הוא מנמק במפורש בריחוקו של המקום ממקום ישיבתם של בני
העם, כמו:

התקנות על בשר התאווה (יב' 20) } שמותר לאכלם בחולין
התקנות על חילול המעשר (יד' 24) }
והתקנת ערי מקלט (יט: 6) כי הדרך למקדש היחיד – רחוקה.

ז"א שבספר דברים עצמו קיימת הבנה ש"המקום אשר יבחר" הוא מקדש יחיד
הנמצא בעיר הבירה, כך גם לגבי סדרי השיפוט (טז': 18). .. הקובעים
"שופטים ושופטים בשערים" ושופט אחד "במקום אשר יבחר (יז': 8-9), אשר
אליו פונים השופטים כשאינם יודעים לפסוק את הדין, והם מחוייבים להישמע לו
באזהרות דין מוות.

וניתן גם להוכיח שהסיפור בספר מלכים על מציאת הספר במקדש, שעל פיו
ערך יאשיהו את הרפורמה הגדולה הוא סיפור אוטנטי ואמין, אם כי יש בו דברי
קישוט, כי העורכים המשנה-התורתיים ביקשו ליפות את דמות הגיבור הראשי
– המלך הטוב יאשיהו, וכותבים שהוא קרע את בגדיו בשמעו את דברי הספר
הזה (מלכים ב' כב': 11), ורואים בזה אות לחסידותו. יש לשער שהמלך נהג
ביתר שיקול דעת. חקר ודרש אודות הספר ושלח לשאול עליו אל הנביאה
חולדה. גם הפרטים על מעשי הרפורמה בספר מלכים על הבאת הכהנים מערי
יהודה "אשר קיטרו שמה מגבע ועד באר שבע" (כג' 8-9) ונאמר שם "אך לא
יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים, כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם".

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

ידיעה כזאת קשה לראות בה המצאה מאוחרת משום שנראה בה יחס מתון מצד יאשיהו אל כהני הבמות. דורות מאוחרים בוודאי היו רואים בהם פושעים גמורים החייבים מוות, ואילו יאשיהו – אוסף אותם לירושלים ומכיר במעלתם ככהנים, הם רק נפסלו מלעלות למזבח.

פרטים אלו מתאימים גם לנאמר בדברים יח': 6-7:

"וכי יבוא הלוי באחד שעריך... אל המקום אשר יבחר ה'... ושרת בשם ה' אלהיו, ככל אחיו הלווים העומדים שם לפני ה'..."

זאת אומרת, שתיקוני יאשיהו המתוארים במלכים, היו מבוססים, לפחות בחלקם, על גירסה עתיקה של ספר דברים.

הרקע והמוצא של חוקי ספר דברים וענין עיבל וגריזים:

בראש קובץ החוקים בספר דברים, כפי שראינו, באה ההוראה להקים אבנים למזבח בהר עיבל ולקיים טקס ברכה וקללה בעמק שכם בין הר גריזים ועיבל (יא': 26-30, כז': 11-13).

הזכרת שכם וסביבתה כמקומות פולחן מלמדות שמוצאה של האסכולה שיצרה את ס"ד - היה בלב מלכות הצפון.

שכם, אכן נזכרת כמרכז כלל-ישראלי בימי פילוג הממלכה בסוף המאה ה-10 לפניה"ס (מלכים א' יב': 1, 25).

יש לשער שהאסכולה נדדה אח"כ משכם לירושלים, ככל הנראה בזמן חורבן מלכות ישראל ב-722, ושם בירושלים המשיכה בפעולתה.

זאת אומרת, שהתעודות ס"ד וס"כ נוצרו במשך כמה דורות במקדשים שבמלכות ישראל ע"י חוגי כהנים, ורק מאוחר יותר, ובנפרד, הובאו לירושלים ושם נחתמו.

ס"ד – הוא למעשה מורכב במקורותיו ויש בו חומרים עתיקים.

על פי שיטת חקר הצורות במדע המקראי (שהחלישה את שיטת התעודות שפורסמה לראשונה ע"י החוקר דה-וטה ב-1805) – שיטה זו חיפשה צורות

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

של התבטאות בע"פ, שנהגו להאמר בהזדמנויות שונות בחיים הציבוריים, והם **קדמו למסמך הכתוב**, והיוו גורם רב משקל בדרך התהוותו.

לפיה – התהווה ספר דברים כתוצאה אחרונה של מסורת ארוכה של נאומי הטפה מפי הלויים, שהיו נאמרים בכינוסים של תפילה ופולחן. הספר גם כולל סדרות של צווים, של איסורים ושל קללות, אשר נועדו גם להיקרא בעצרות העם במקדשיו.

נמצא, שלספר דברים, כמו לספרי החוקים האחרים שבתורה, יש פרה-הסטוריה, כאשר שכבת ייחוד הפולחן – היא שכבת החיבור האחרונה. יש גם להביא בחשבון את בחינת **החוג המקצועי-מעמדי** של יוצרי הקבצים.

במקורותיו של ס"ד היו מסורות פולחניות משכם, שמעידות על מוצאם מחוגי כוהנים, אבל בדרך כלל, אין בס"ד ענין רב בפולחן כמו בס"כ.

היצירה המשנה-תורתית בכללה (דברים ונביאים ראשונים) היתה הסטוריות-רפיות במהותה. הסטוריוגרפיה מטופחת בדרך כלל ע"י מעמד של אנשי מדינה. ניתן לראות שהמחבר המשנה-תורתי של ספר מלכים השתמש בספרי השנים של מלכי ישראל ויהודה, וזה מלמד על זיקתו לחוגי החצר והשררה.

זאת אומרת, **שהאסכולה המשנה-תורתית**, שיצרה את ספר דברים, התפתחה בקרב השרים ופקידי הממלכה.

היא הובאה אל חצר המלך **ע"י פליטים משכילים** שבאו משכם לירושלים, ושם קיבלה את חסות המלך משריו, ושם שגשגה במשך כמה דורות והתגבשה לספר דברים.

שכבת העריכה של ספר דברים היא מתקופת גלות בבל, או בסמוך לה, ואין ספק שהסיפורים במלכים ב' כב'-כג' נתהוו בצורתם הסופית מאוחר למדי -, בימי בית שני, כשספר דברים כבר היה חתום.

במשך התקופה הפרסית הלכה הכהונה וצברה כוח, כפי שאנו רואים בזמן הכיבוש המוקדוני, כשהכהן הגדול הוא מנהיג העדה ונציגה בפני אלכסנדר מוקדון (332). בתקופה זו שגשגה הספרות הכוהנית, ואז נחתם ספר כהנים, שהוא מאוחר לספר דברים.

ביבליוגרפיה:

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרך אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

א. רופא – מבוא לספר דברים.

א. רופא – מבוא לחיבור התורה.